

Μακεδονικά

Τόμ. 36 (2007)

Kostadin Kisyon, Thrace and Greece in ancient times, Part 1, Classcal age tumuli in the municipality of Kaloyanovo, Plovdiv 2005, σελ. 1-119, πίν. Ι – XXIX

Μιχάλης Α. Τιβέριος

doi: [10.12681/makedonika.33](https://doi.org/10.12681/makedonika.33)

Copyright © 2014, Μιχάλης Α. Τιβέριος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τιβέριος Μ. Α. (2011). Kostadin Kisyon, Thrace and Greece in ancient times, Part 1, Classcal age tumuli in the municipality of Kaloyanovo, Plovdiv 2005, σελ. 1-119, πίν. Ι – XXIX. *Μακεδονικά*, 36, 257–260.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.33>

Kostadin Kisyov, *Thrace and Greece in ancient times, Part I, Classical age tumuli in the municipality of Kaloyanovo*, Plovdiv 2005, σελ. 1-119, πίν. I-XXIX.

Πρόκειται για ένα βιβλίο, γραμμένο στη βουλγαρική και αγγλική γλώσσα, που περιέχει τα πορίσματα ερευνών από πρόσφατες ανασκαφές σε θρακικές νεκροπόλεις στην περιοχή του σημερινού δήμου Kaloyanovo της Βουλγαρίας, βόρεια του Plovdiv (Φιλιππούπολη). Οι ανασκαφικές αυτές εργασίες διεξήχθησαν το 2000-2003 από μια ομάδα ερευνητών διαφόρων ειδικοτήτων του Αρχαιολογικού Μουσείου του Plovdiv, υπό τη διεύθυνση του προϊστάμενου του Μουσείου Dr. K. Kisyov, που είναι και ο συγγραφέας του βιβλίου. Στην περιοχή αυτή οι ταφικοί τύμβοι, γνωστοί από παλιά, καταλαμβάνουν μια πολύ μεγάλη έκταση και εκτείνονται ως τα χωριά Duvanliy, Zitniza, Chernichevo, Miromir, Chernozem, Pesnopoι. Η συστηματική τους εξερεύνηση έχει αρχίσει από το 1929. Είναι γνωστά π.χ. στους ερευνητές της Κλασικής Αρχαιολογίας τα παλιά και σημαντικά ευρήματα από τους ταφικούς τύμβους του Duvanliy, κυρίως από τις εργασίες του B. Filov. Στον τόμο αυτόν περιλαμβάνονται οι τάφοι που ερευνήθηκαν στις πρόσφατες ανασκαφές και χρονολογούνται στους κλασικούς χρόνους, ενώ αυτοί των ελληνοιστικών χρόνων θα δημοσιευθούν σε έναν δεύτερο τόμο. Πρέπει να επισημανθεί ότι οι εκτεταμένες όσο και πλούσιες σε ευρήματα αυτές νεκροπόλεις συχνά, πριν από την επέμβαση των αρχαιολόγων, δέχονται τις αθέμιτες επισκέψεις αρχαιοκαπήλων.

Πιο συγκεκριμένα, στον τόμο αυτό δημοσιεύονται τα αποτελέσματα των ανασκαφικών ερευνών σε τέσσερις ταφικούς τύμβους (αριθ. 1-4) στην περιοχή του χωριού Chernozem και σ' έναν πέμπτο κοντά στο χωριό Chernichevo. Από αυτούς μόνο δύο, στην περιοχή του Chernozem (αριθ. 1 και 4), βρέθηκαν ασύλητοι, αν και εδώ παρατηρήθηκαν σαφείς δραστηριότητες αρχαιοκαπήλων που ευτυχώς δεν απέδωσαν. Από τους δύο ασύλητους, ο ένας (αριθ. 1) περιείχε μια ταφή που συνοδευόταν από ιδιαίτερα πλούσια κτερίσματα, όπως χάλκινα και κυρίως αργυρά αγγεία και σκεύη και έναν σιδερένιο θώρακα. Ανάμεσά τους βρέθηκε και μια αττική ερυθρόμορφη υδρία με σκηνή γυναικωνίτη (σ. 28 κ.ε., πίν. I), η οποία πρέπει να ανήκει στην Ομάδα του Πολυγνώτου και να χρονολογείται γύρω στο 440 π.Χ. Στην ίδια εποχή χρονολογούνται και δύο (σ. 33 κ.ε., πίν. II) κορινθιακές λήκυθοι (όχι ερυθρόμορφες ανατ. Ελλάδας). Βλ. π.χ. Σίνδος 1985, σσ. 18-19, αριθ. 4, με βιβλιογραφία (Μ. Τιβέριος). Ένα άλλο κτέρισμα που μπορεί να χρονολογηθεί με σχετική ασφάλεια είναι μια αργυρή κύλικα, τύπου Ρήνειας, που φέρει επιχρυσωμένη παράσταση Βελλεροφόντη και Χίμαιρας (σ. 45 κ.ε., πίν. X-XI). Το αγγείο αυτό, στο οποίο διαβάζεται η εκ των υστέρων χαραγμένη ελληνική επιγραφή ΣΚΥ, συγκρινόμενο με την αττική ερυθρόμορφη κεραμική με την οποία παρουσιάζει σαφείς ομοιότητες τόσο ως προς το σχήμα όσο και ως προς το στυλ της διακόσμησής του, μπορεί να χρονολογηθεί γύρω στο 430 π.Χ. Από τα υπόλοιπα κτερίσματα μνημονεύω ένα ασημένιο ασυνήθιστης μορφής σκεύος (σ. 39 κ.ε., πίν. VI), το οποίο πιθανότατα είχε τη χρήση κυάθου (αρύταινας). Με τη βύθισή του μέσα σε κρατήρα γινόταν άντληση, μέσω των οπών που φέρει, κρασιού, το οποίο στη συνέχεια μεταφερόταν στα κρασοπότηρα. Με το σκεύος αυτό θα ασχοληθώ προσεχώς διεξοδικότερα. Τέλος, αναφέρω και σ' ένα άλλο κτέρισμα, επειδή είναι παλιότερο από όλα τα υπόλοιπα και πρέπει να συνόδευσε το

νεκρό ως οικογενειακό κεμήλιο. Πρόκειται για ένα χρυσό δακτυλίδι με κινητή σφενδόνη από ορεία κρύσταλλο που εικονίζει έγγλυφη μορφή πολεμιστή (σ. 51 κ.ε., πίν. IX b) και το οποίο πρέπει να χρονολογηθεί στους υστεροαρχαίους χρόνους.

Ο άλλος ασύλητος τύμβος (αριθ. 4), αν και ήταν ο μεγαλύτερος όλης της περιοχής, με διάμετρο 74 μ. και ύψος 18 μ., περιείχε μόνον τρεις ταπεινές ταφές παιδιών και μια τέταρτη νεαρού ατόμου, όλες τους μέσα σε ξύλινα φέρετρα με μηδαμινά ή ελάχιστα κτερίσματα (βασικά ένα ντόπιο «γκρίζο» αγγείο). Στον ίδιο τύμβο παρατηρήθηκαν και μεταθανάτιες νεκρικές τελετουργίες. Η άποψη του συγγραφέα ότι ο τεράστιος αυτός τύμβος κατασκευάστηκε για να δεχτεί ταφικές τελετουργίες προς τιμήν του νεκρού του γειτονικού τύμβου (αριθ. 3) είναι συζητήσιμη. Ο νεκρός του γειτονικού τύμβου που ήταν συλημένος είχε αποπεφρωθεί, ενώ από τα κτερίσματα που τον συνόδευαν ελάχιστα άφησαν οι αρχαιοκάπηλοι, όπως τέσσερις αιχμές βελών σκυθικού τύπου. Τον άλλο τύμβο (αριθ. 2), που περιείχε έναν τάφο επίσης συλημένο, με βάση ορισμένα, μη απεικονιζόμενα όστρακα από ντόπια αγγεία που βρέθηκαν σ' αυτόν, ο συγγραφέας τον χρονολογεί στον 5ο ή τις αρχές του 4ου αι. π.Χ. Συλημένη ήταν και η ταφή του τύμβου που ερευνήθηκε κοντά στο χωριό Chernichevo. Με βάση ορισμένα όστρακα αττικών ερυθρόμορφων αγγείων, που επίσης δεν απεικονίζονται στη δημοσίευση, ο μελετητής τη χρονολογεί στον 5ο αι. π.Χ. Στους περισσότερους τάφους ο νεκρός είχε ενταφιαστεί και μάλιστα σε ύπτια θέση.

Η ανασκαφή φαίνεται να έχει γίνει με προσοχή. Στη μελέτη δίνονται ενδιαφέρουσες πληροφορίες κατασκευής τόσο των ίδιων των τύμβων όσο και των τάφων, κυρίως των κτιστών κιβωτιόσχημων που είναι σημαντικών διαστάσεων, κτισμένοι από μεγάλους λιθοπλίνθους, ενίοτε κατά το ψευδοϊσόδομο σύστημα (του τύμβου αριθ. 1), και στεγάζονται με μεγάλες λίθινες πλάκες. Ένας εξ αυτών (στον τύμβο αριθ. 3) φέρει στα τοιχώματά του διακόσμηση πάνω σε επίχρισμα, όπως ταινίες, ιωνικό κυμάτιο και αστράγαλο, ενώ οι πλευρές του τάφου του τύμβου αριθ. 1 είχαν καλυφθεί με ερυθρό χρώμα. Ίχνη ερυθρού χρώματος, που είναι ιδιαίτερα αισθητό, όπως επισημαίνεται, στην ελληνική ταφική πρακτική, τοποθετημένου μάλιστα κατευθείαν πάνω στους λιθοπλίνθους, εντοπίστηκαν, σύμφωνα με τους ανασκαφείς, και στον συλημένο τάφο της περιοχής του Chernichevo. Οπωσδήποτε, οι κτιστοί τάφοι των θρακικών τύμβων του 6ου και 5ου αι. π.Χ., αν και εντυπωσιακοί ως προς το μέγεθος και την επιμέλεια της κατασκευής τους, δεν φτάνουν, όπως παρατηρεί και ο συγγραφέας, σε ότι αφορά την αρχιτεκτονική τους τη μνημειακότητα των τάφων του 4ου και 3ου αι. π.Χ.

Όπως επισημάνει ο Κ. Kisyon, οι τάφοι που δημοσιεύονται στο βιβλίο αυτό, ως προς τη μορφή τους, την τοιχοποιία και τη διακόσμησή τους παρουσιάζουν έντονη ελληνική επίδραση. Ακόμη τα περισσότερα και «ακριβότερα» κτερίσματά τους είναι ελληνικά, όπως ελληνικό είναι και το μοναδικό δείγμα γραφής (ΣΚΥ) που φέρει ένα από αυτά. Λίγα είναι τα ντόπια κτερίσματα, όπως πήλινα αγγεία και ορισμένα άλλα αντικείμενα, π.χ. χρυσό επιστήθιο. Ακόμη και τα ταφικά έθιμα, όσα διαπιστώθηκαν ανασκαφικά, δύσκολα διαφοροποιούνται από εκείνα ελληνικών περιοχών. Έχουμε δηλαδή εδώ νεκρούς που όσο ζούσαν φαίνεται ότι είχαν υιοθετήσει ή καλύτερα μιμούνταν, σε σημαντικό βαθμό, τον ελληνικό τρόπο ζωής.

Η θέση όπου βρίσκονται οι παραπάνω τύμβοι, σε συνδυασμό και με τη χρονολόγησή τους μετά τα μέσα του 5ου αι. π.Χ., δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία ότι οι νεκροί που θάφτηκαν σ' αυτούς πρέπει να είναι Θράκες Οδρύσες. (Τον τελευταίο καιρό για τους Οδρύσες διαθέτουμε μια εμπειριστατομένη μελέτη της Χρ. Βεληγιάννη-

Τερζή, *Οι ελληνίδες πόλεις και το βασίλειο των Οδρυσών, από Αβδήρων πόλεως μέχρι Ιστρου ποταμού*, Θεσσαλονίκη 2004). Ως γνωστόν το φύλο των Οδρυσών ήταν το μόνο από τα πολυάριθμα θρακικά φύλα που είχε οργανωθεί σε κράτος, πιθανόν αμέσως μετά την αποτυχημένη εκστρατεία του Ξέρξη εναντίον της Ελλάδας. [Υπάρχει και η άποψη ότι αυτό ιδρύθηκε στα τέλη του 6ου αι. π.Χ., βλ. π.χ. G. Mihailov, *The Cambridge Ancient History*, III, ² (1991), σ. 608]. Είναι πολύ πιθανόν οι τύμβοι αυτοί, λόγω του πλούτου των κτερισμάτων τους, –εδώ λαμβάνονται υπόψη και οι άλλοι τύμβοι που κατά καιρούς έχουν εντοπιστεί στην περιοχή–, να σηματοδοτούν ταφές μελών της βασιλικής οικογένειας των Οδρυσών, όπως υποθέτει και ο συγγραφέας (ή μελών της οδρυσικής αριστοκρατίας). Η ασύλητη ταφή του τύμβου αριθ. 1 με τα τόσο πλούσια κτερίσματα, ανάμεσα στα οποία ξεχωριστή θέση κατέχουν και ορισμένα αθηναϊκής προέλευσης, πρέπει πιθανότατα να χρονολογείται πριν από τη σύναψη της γνωστής από την αρχαία γραμματεία συμμαχίας ανάμεσα στον βασιλιά των Οδρυσών Σιτάλκη τον Α΄ και την Αθήνα το 431 π.Χ., στις αρχές του Πελοποννησιακού πολέμου. Η συμμαχία αυτή είναι η πρώτη βεβαιωμένη επίσημη επαφή των Οδρυσών με τους Αθηναίους. Ωστόσο ευρήματα όπως αυτά που παρουσιάζονται στο βιβλίο, με την αναμφισβήτητη αττική προέλευσή τους, δεν αποκλείουν οι πρώτες επαφές ανάμεσα στα δύο αυτά κράτη να είχαν αρχίσει ήδη πριν από το 431 π.Χ., όπως άλλωστε υποστηρίζουν και ορισμένοι μελετητές [βλ. π.χ. A. Fol στο E. Ch. Welskopf (επιμ.), *Hellenische Poleis. Krise, Wandlung-Wirkung II*, Berlin 1974, σ. 995].

Πρέπει ακόμη να λεχθεί ότι από θρακικούς τύμβους, όπως και από ανάλογους σκυθικούς, μας έγινε γνωστή μια κατηγορία αττικών έργων κυρίως του δεύτερου μισού του 5ου αι. π.Χ., για την οποία οι γνώσεις μας θα ήταν τελείως περιορισμένες ως ανύπαρκτες. Πρόκειται για ορισμένα αγγεία από πολύτιμα μέταλλα, όπως π.χ. αργυρές κύλικες, φιάλες, κάνθαροι, που φέρουν επιχρυσωμένες εικονιστικές παραστάσεις, όπως δηλαδή η κύλικα τύπου Ρήνειας με την παράσταση του Βελλεροφόντη με τη Χίμαιρα του τύμβου αριθ. 1 κοντά στο Chernozem. Την αττική τους προέλευση την αποδεικνύει και ο σταθμητικός τους κανόνας που είναι ο αττικός και όχι ο λεγόμενος θρακομακεδονικός ή ο περσικός (βλ. Kisyon, σ. 101). Από αυτά όμως τα ευρήματα κερδίζουμε και κάτι άλλο σημαντικό. Τις στενές ομοιότητες ως προς τα σχήματα, την εικονογραφία και το στυλ της διακόσμησης που αυτά παρουσιάζουν με σύγχρονα ερυθρόμορφα αγγεία του αττικού Κεραμεικού. Κάποια από τα έργα αυτά θα κατασκευάστηκαν στην ίδια την Αθήνα και θα προωθήθηκαν μέσω των εμπορικών οδών. Ωστόσο δεν μπορεί να αποκλεισθεί και η πιθανότητα να έγινε και εγκατάσταση αττικών εργαστηρίων τέτοιων ακριβών έργων στον βορειοελλαδικό χώρο, όπου υπήρχε και η πρώτη ύλη κατασκευής τους, π.χ. στην περιοχή κάποιου μέλους της Α΄ Αθηναϊκής Συμμαχίας. Βασίζόμενοι στον Θουκυδίδη (2 97 3), τη βασική πηγή για το κράτος των Οδρυσών του 5ου αι. π.Χ., θεωρούμε πιθανότερο τα περισσότερα από τα ακριβά αυτά αγγεία και σκεύη να έφτασαν στην κατοχή μελών της βασιλικής οικογένειας (ή μελών της αριστοκρατίας) των Οδρυσών, ως δώρα. Σύμφωνα με τον Αθηναίο ιστορικό και καλό γνώστη των πραγμάτων της περιοχής, στον βασιλιά των Οδρυσών Σεύθη τον Α΄, στο τελευταίο τέταρτο του 5ου αι. π.Χ., οι βάρβαροι και οι ελληνικές υπήκοες πολιτείες ... εκτός από τον φόρο του πρόσφεραν και δώρα από χρυσό και ασημί της ίδιας, περίπου, αξίας ... που τα έδιναν όχι μόνο στον βασιλέα, αλλά και στους αξιωματούχους και τους ευγενείς των Οδρυσών... . Οι Οδρύσες ηγεμόνες ... εφάρμοζαν αυτό το σύστημα σε τέτοιο βαθμό, ώστε κανείς να

μην μπορεί να επιτύχει κάτι μαζί τους αν δεν τους έδινε δώρα (μτφρ. Α. Βλάχου). Υπάρχουν βέβαια και ορισμένοι μελετητές, οι οποίοι σ' αυτά τα πολύτιμα αγγεία και σκεύη βλέπουν τον ίδιο τον φόρο που πλήρωναν οι «υπήκοοι» πόλεις στον βασιλιά τον Οδρυσών. Πάντως στα χρόνια που χρονολογείται ο ασύλητος και πλούσιος τάφος στο Chernozem, 440-430 π.Χ., δεν είναι βεβαιωμένο ότι υπήρχαν «ελληνικές υπήκοες πολιτείες» που πλήρωναν φόρο στον βασιλιά των Οδρυσών (βλ. Βεληγιάννη-Τερζή, *ό.π.*, κυρίως σ. 93 κ.ε., όπου και οι αντίθετες απόψεις με σχετική συζήτηση και βιβλιογραφία). Πιο πιθανό είναι να «εφησύχαζαν» ή να δωροδοκούσαν τους Οδρυσες με ακριβά δώρα.

Χωρίς αμφιβολία πρόκειται για μια χρήσιμη στην επιστημονική κοινότητα μονογραφία, αφού οι μελέτες για τους θρακικούς ταφικούς τύμβους είναι λιγοστές. Πολύ περισσότερο που είναι γραμμένη και στην αγγλική γλώσσα –οι παλιές όσο και σημερινές σχετικές μελέτες του Filon είναι γραμμένες, ως επί το πλείστον, στην όχι εύχρηστη βουλγαρική γλώσσα– πράγμα που θα έχει ως αποτέλεσμα τα ευρήματα και τα πορίσματα της ανασκαφής αυτής να γίνουν ευρύτερα γνωστά στην έρευνα. Πρέπει επίσης να επισημανθεί και η ταχύτητα με την οποία είδε το φως της δημοσιότητας το βιβλίο αυτό. Δύο χρόνια μετά τον τερατισμό της ανασκαφής η επιστημονική κοινότητα πληροφορείται γι' αυτή με τρόπο υπεύθυνο. Είναι κάτι όχι σύνηθες ακόμη και για τα διεθνή αρχαιολογικά δεδομένα και γι' αυτό ο K. Kisyon είναι άξιος επαίνου. Πιθανόν στο εξαιρετικά σύντομο αυτό χρονικό διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στον τερατισμό της ανασκαφής και στην εμφάνιση της δημοσίευσής της, να οφείλονται και οι κάποιες εσφαλμένες αναγνωρίσεις ή περιγραφές ορισμένων κτερισμάτων που έχουν επισημανθεί και η περιορισμένη συζήτησή τους. Ευκαίιο θα ήταν ακόμη ένα μεγαλύτερο συνθετικό κείμενο που θα πραγματευόταν όλους τους θρακικούς ταφικούς τύμβους του 5ου αι. π.Χ. που έχουν βρεθεί ως σήμερα στις εκτεταμένες αυτές νεκροπόλεις. Το κείμενο συνοδεύεται από επαρκές εποπτικό υλικό, τόσο σε φωτογραφίες όσο και σε σχέδια, ενώ δίνονται και πληροφορίες από αναλύσεις κονιαμάτων, χρωμάτων, όπως και οστεολογικού υλικού, ανθρώπινου και ζωικού. Οπωσδήποτε έχουμε μια καλή προκαταρκτική δημοσίευση. Με την επιμελημένη αυτή εργασία, τόσο από άποψη περιεχομένου όσο και από άποψη έκδοσης, οι γνώσεις μας για τους θρακικούς τύμβους των κλασικών χρόνων συμπληρώνονται και γίνονται σαφέστερες, κυρίως όσον αφορά την κατασκευή τους και την αρχιτεκτονική των τάφων που περιείχαν, τα ταφικά τους έθιμα, τα σημαντικά και πολλές φορές ακριβά κτερίσματά τους. Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον περιμένουμε και την έκδοση του δεύτερου μέρους (Μέρος 2).

Καθηγητής του Τμήματος
Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ.

ΜΙΧΑΛΗΣ Α. ΤΙΒΕΡΙΟΣ

Vanče Stojčev, *Military History of Macedonia*, Skopje, Military Academy «General Mihailo Apostolski», 2004, pp.770 (with a supplement, *Maps*, pp.136).

Το ογκώδες σε αριθμό σελίδων (770) και χαρτών (128) δίτομο έργο του Βάντσε Στόιτσεφ, *Military History of Macedonia* (*Στρατιωτική Ιστορία της Μακεδονίας*), εκδόθηκε αρχικά στα σλαβομακεδονικά (2000) για χρήση από τη Στρατιωτική Ακαδημία των Σκοπίων. Κυκλοφόρησε στα αγγλικά (2004) με τη φιλοδοξία να καταστήσει